

Вук Караџић и Јернеј Копитар – плодови једног пријатељства

Вук Стефановић Караџић долази у Беч 1813. године, као избеглица из Србије, након пропасти Карађорђевог устанка. У то време он је огорчен и несрећан због страшне судбине која је задесила његове сународнике, због чега највише криви српске великаше, њихову неслогу и грамзивост. Испоставиће се међутим да је његов долазак у главни град Аустрије био судбински важан за његов даљи пут српског културног просветитеља и једну од најважнијих личности коју је наша историја икада дала. На Вуковом путу од јадарског чобанина до оца српске писмености, једна личност се посебно издваја: Јернеј Копитар. Он је био кључна особа која је у Вуку пробудила самопоуздање и дала узлет његовој љубави према народној поезији и народном стваралаштву. И Јернеј и Вук имали су донекле сличне судбине. Обојица су до своје десете године чували овце, очеви су их безуспешно спремали за свештенички позив, патили су због свог физичког изгледа, кроз живот су се пробијали сами, вођени само својом упорношћу, марљивошћу и генијалношћу. Копитар, који је говорио 11 језика и био интелектуалац првог ранга, показивао је велико интересовање за културне прилике Срба још и пре сусрета са Вуком. Одушевљено је писао о Доситеју Обрадовићу и Сави Мркаљу за кога је говорио да је „филозоф, лингвиста од којег се могу очекивати (..) подвизи у науци“, како бележи историчар Миодраг Поповић. Историја каже да је Јернеј Копитар чврсто веровао у просветитељску мисију Аустрије на Балкану. Управо то га је потакло да у зиму 1813. године оде бившем српском устанику, тада двадесетшестогодишњем младићу по имену Вук Стефановић Караџић. Копитар то чини након што је са великим задовољством, као тадашњи цензор за српске текстове, прочитао Вуков чланак о пропасти Карађорђевог буне. Не само да је Копитар делио Вукова политичка уверења, већ је био фасциниран Вуковим народним стилем писања, оштрином Вукове мисли и његовом храброшћу. По речима Копитара, у Вуку је он видео „најбољу главу међу свим својим српским познаницима“ и био изненађен „његовом природном интелигенцијом и духовном радозналношћу“, како наводи историчар Миодраг Поповић. Треба рећи да Јернеј Копитар и пре сусрета са Вуком на сваки начин покушава да се приближи српским ученим главама тог времена, подстиче их на рад у прикупљању српског писаног, културног блага, али му то полази за руком тек са Вуком Караџићем.

Вук Караџић није испрва веровао у српску народну поезију и стидео се своје интимне привржености народној песми. Вероватно да је такав Вуков однос према српском народном стваралаштву био последица тога што је Вук дуго година живео међу малограђанима који су са ниподаштавањем гледали на све што је „сељачко“. Просвећена Европа тог времена такође није много знала о народном стваралаштву балканских народа, премда јој наша поезија није била ни сасвим непозната. Јохан Готфрид Хердер, немачки филозоф и књижевник, 1778. године, примера ради, уноси „Хасанагиницу“ у своју збирку светске народне поезије. Тим бесмртним бисером народног стваралаштва одушевљавали су се и неки од највећих умова тог времена попут Гетеа, Волтера и Пушкина. Али тек је Вук, на подстицај Јернеја Копитара, учинио тај суштински пробој наше народне културе у Европи. Јернеј Копитар био је мудар и човек истанчаног укуса, одличан познавалац античке уметности и љубитељ Гетеа, али чини се и више од свега тога – био је словенски родољуб. У својој борби био је вођен колико својим огромним знањем толико и непогрешивим осећајем да народно стваралаштво балканских народа представља културно благо које тек треба да добије своје место међу просвећеним европским народима. Иако има и другачијих

мишљења, да је Јернеј Копитар био вођен жељом одвајања Срба од руског утицаја и њиховом увлачењу у аустријски културни миље, остаје као непобитна истина да је Копитарева помоћ Вуку била пресудна у остварењу Вукове историјске мисије. Као производ Копитаревог инсистирања, већ наредне 1814. године излази Вукова „Мала простонародна Славеносербска пјеснарица“ која отвара нову, романтичарску еру у српској књижевности и која означава почетак упознавања Европе са српском народном поезијом.

Интересантно је знати да је Вук дуго сумњао у намере Јернеја Копитара којем није сасвим веровао првих месеци њиховог познанства, па га чак није ни споменуо у уводу „Пјеснарице“ кроз речи захвалности. У уводној речи он говори о калуђеру Лукијану Мушицком који је, по Вуковим речима, још 1805. године од њега тражио песме! Но Јернеј Копитар то очито није узео за зло Вуку. Вук се плашио, и то је Копитар добро разумео, да га због његовог пријатељства са католиком Копитарем на зуб не узме српска православна елита. Одмах по изласку „Пјеснарице“ Јернеј Копитар одушевљено пише словеначком књижевнику Жупану како је упознао српског младића по имену Вук Карацић те да ће Срби на књижевном пољу ускоро претећи њих, Словенце. Али Вук се на томе није зауставио.

Те исте 1814. године он ради на „Писменици сербскога језика“ и то без знања Копитара и без нарочитог успеха. У научном смислу, „Писменица“ није била рад од претеране вредности. Копитар ју је чак окарактерисао као „примитивну“. Па ипак, Копитар није престао да бодри свог пријатеља те је Вук наставио свој рад. Вук се у писању Писменице ослонио на рад Саве Мркаља и његово фонетско начело: „пиши као што говориш, читај као што је написано“, али није сасвим прихватио Мркаљеву азбуку од 26 слова. У „Бечким књижевним новинама“ Јернеј Копитар је хвалио Вукову ортографију до те мере да је поред осталог навео и да „буде ли Вук тако поступио, српска нација имаће најсавршенију азбуку на свету; њу ће моћи сваки сељак да научи за 24 сата и да њоме пише исто тако добро као и највећи Аделунг“. Фонетско начело Вук ће спровести тек у „Српском рјечнику 1818. године“ док ће Вукова фонетска азбука добити свој дефинитиван облик средином тридесетих година деветнаестог века. „Српски Рјечник“ је још једно дело од огромне историјске и културне вредности за наш народ и настало је као плод сарадње два пријатеља, Вука Карацића и Јернеја Копитара.

Али, вратимо се још мало на Вуков рад на сакупљању српских народних песама и на то какав је одјек имала српска поезија у тадашњој, просвећеној Европи.

Одмах након Наполеоновог пораза 1815. године, у августу те године, од стране победника, у Бечу се праве велике свечаности у част победе. Тада сасвим ненадано стиже и популарност Вукове „Пјеснарице“. Јаков Грим пише: „Ја не знам који народ може показати тако изврсно богатство љубавних песама сем Соломонове Песме над песамама. (...). Од свих словенских племена Срби су својим благим и необично погодним језиком најобдаренији песмом, певањем и причом“.

Иако мучен здравственим проблемима и материјалном оскудицом која га је пратила кроз готово читав живот, иако у борби са целокупном политичком, интелектуалном и свештеном елитом Милошеве Србије, па и са самим Милошем Обреновићем, Вука Карацића ништа није могло да заустави у његовој борби за просвећење Србије и српског народа. Вук је пример колико збир људске упорности, храбрости, истрајности и непоколебљиве вере у исправност сопствене мисије човека може далеко да одведе, чак и онда када наизглед све иде против њега. Он је парадигма оне Андрићеве да су „сви прави

животи леги и тешки“. Без сумње реч је о генијалном реформатору, префињеном књижевнику (Андрић га је називао највећим српским писцем), ерудити, али и човеку изванредног политичког талента, проницљивом, веома храбром, неретко осветољубивом, одлучном и спремном да ризикује своју главу због идеала, спремном да прави и „компромисе“ са моралом ако затреба. Један од ретких примера разилажења између њега и Јернеја Копитара била је Вукова монографија о Милошу Обреновићу у којој Вук прећуткује бројна Милошева злодела из крајње опортуних разлога. Јернеј Копитар му саветује да се врати научном раду и мане политике, али се Вук ипак, мада тешка срца и свесан опасности коју прихвата, одлучује да пише о Милошу, истичући његове неспорне врлине које је као државник и политичар имао, али и прећуткујући истине о српском кнезу које су Милоша Обреновића с правом сврставале у ред феудалних деспота и источњачких тиранина. Ни то није поколебало Копитареву веру у Вукову изузетност и није га удаљило од његовог пријатеља.

Ко све није преводио српске песме у просвећеној, културној Европи тог времена, од како их је Вук, на подстицај Јернеја Копитара, први пут објавио 1814. године? Руси, Немци, Французи, Енглези, Мађари, Чеси, Словенци, Украјинци, Швеђани, Италијани, Пољаци. Прво су то учинили Немци, а одмах за њима и Руси. Енглези су се такође сврстали у ред обожавалаца српске народне поезије која је у Енглеској објављена 1827. године од стране Џона Бауринга. Поводом те збирке, једне енглеске новине пишу: „Срби, Срби, ко су Срби? Нико није чуо за њихов књижевни језик донедавно, српска народна поезија показала је себе у врло повољној светлости. Њену деликатност, елеганцију и машту не превазилази народна поезија ни које друге земље“. У Француској, 1825. године, часопис „Католик“ каже да се из српских народних песама види да је „духовна култура српских народних маса изнад културе германског пука“.

Вукову популарност у Немачкој шириле су најумније немачке главе тог времена попут браће Грим и Гетеа, па не изненађује податак да је у Немачкој тридесетих година 19. века на немачки језик било преведено чак шест књига српске народне поезије. Слично је и са Италијом. Пољски песник, Кажимјеж Брођински још двадесетих година 19. века преводио је српске народне песме на пољски језик и у свом одушевљењу поредио их са Хомером. Српска народна поезија утиче и на мађарске и шведске писце тог времена, о њој се држе предавања на Сорбони и другим европским универзитетима.

Упоредо са популарношћу наше народне поезије, расте и Вукова популарност у Европи која свој врхунац достиже тридесетих година 19. века. Француски „Историјски и биографски годишњак“ доноси и овакве речи: „Може се поуздано рећи да све што знамо о Србији, било о књижевности, било о политици, дугујемо у целини овом неуморном раднику“. И то је потпуно тачно. Вук је приближио Србију Европи на начин на који нико пре ни после њега није успео. Речено данашњим речником, Вук је био непревазиђени „промотер“ српске културе у Европи, он нас је, укратко, увео у Европу. Ево како то Миодраг Поповић надахнуто каже: „Вук је не само одраз буђења наше демократске националне свести но истовремено и симбол нашег пута од плетара и устанничких школа преко кнежевих конака и европских предграђа до будуће свечовечанске културе, распрострарте широм наше лопте, велике, а мале.“

Иако је незахвално доносити такав суд, али за писца ових редова нема веће фигуре у читавој српској историји. Ако се изузме Свети Сава, не постоји нити један Србин који је

толико допринео у грађењу нашег националног идентитета као што је то случај са Вуком Стефановићем Караџићем. Сви смо ми његови дужници.

Зато сам и ја осетио потребу да на данашњи дан кажем неколико речи о свом славном земљаку, захвалан и заувек загладан у његов недостижни пример.

Владимир Марић

Директор

Завод за интелектуалну својину

Напомена:

Сви цитати у овом кратком тексту преузети су из књиге Миодрага Поповића „Вук Стефановић Караџић“ у издању Нолита, Београд, Теразије 27, 1972. Такође, већина историјских чињеница у овом тексту преузета је из цитиране књиге, осим мањег броја које потичу из других, за аутора, мање важних извора. Аутор се са књигом први пут сусрео још као основац и до данас није престао да јој се враћа. Због свега тога, књига Миодрага Поповића заузима посебно место у ауторовом животу па је овај текст на неки начин омаж и том изванредном књижевно-научном делу.